

'Pijnlijk eerlijke familiegeschiedenis.'
Judith Koelemeijer

Daar praten wij niet over

De erfenis van
een oorlogsverleden

MILOE VAN BEEK

De eigengereide Sacha Gerdes groeit in de jaren dertig op in een welvarend gezin in 't Gooi. Haar vader, kunstschilder Ed Gerdes, ontwikkelt na de dramatische scheiding van Sacha's moeder sympathie voor het nationaalsocialisme. Sacha wordt heen en weer geslingerd tussen de liefde voor haar vader en haar afschuif van de NSB, waarin hij een steeds prominentere rol gaat spelen. Ook al zwijgt de familie na de oorlog over Ed Gerdes, haar vaders keuze zal Sacha haar leven lang achtervolgen.

Miloe van Beek besluit twintig jaar na haar grootmoeders dood om niet alleen Sacha's levensverhaal te reconstrueren, maar ook te onderzoeken in hoeverre het onbesproken verleden haar nog beïnvloedt. Zo hoopt Miloe de schaamte te doorbreken die haar familie al generaties lang in zijn greep houdt.

Daar praten wij niet over is een indringend persoonlijk verhaal over verstikkende familiegeheimen en de zoektocht naar vergeving.

'Beeldend geschreven en pijnlijk eerlijke familiegeschiedenis, die treffend laat zien hoe lang een beladen verleden kan doorwerken in volgende generaties.' – Judith Koelemeijer

'Miloe van Beek heeft de moed dat te vertellen wat veel te lang onbesproken is gebleven. Op meeslepende wijze zet ze met dit boek het donkere in het licht.' – Roos Schlikker

Miloe van Beek (1974) studeerde journalistiek en Internationale Betrekkingen. Ze werkt als journalist voor onder andere *Het Financieele Dagblad* en *Libelle*, publiceerde het boek *Yes! I screwed up* en schrijft een veelgelezen blog.

www.uitgeverijorlando.nl

MILOE VAN BEEK

Daar praten wij niet over

De erfenis van een oorlogsverleden

Deze publicatie is mede tot stand gekomen met steun van het
Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten (www.fbjp.nl)

FONDS Bijzondere
JOURNALISTIEKE PROJECTEN

© 2021 Miloe van Beek en Uitgeverij Orlando bv, Amsterdam
Omslagontwerp Mariska Cock
Omslagbeeld Sacha Gerdes, getekend door haar vader Ed Gerdes,
rond 1929. Collectie Mila van Beek
Foto auteur Chris van Houts
Zetwerk Pre Press Media Groep, Leerdam
ISBN 978 94 93081 88 8
NUR 320

www.uitgeverijorlando.nl

Inhoud

Proloog	9
Sacha	19
Miloe	183
Epiloog	203
Nawoord	217
Dankwoord	219
Bronnen	221

Arnhem, juni 1996

Mijn moeder schept de aardappelgratin net wat te hardhandig op mijn bord. De zachte brij wijkt uiteen, damp vult mijn neus. Al voor ik een hap heb genomen weet ik hoe het smaakt. Hoe het voelt, die zompige kussentjes tegen mijn gehemelte. Stiekem vind ik er niks aan. Ik hou niet van weëig voedsel, stampot, gekookte groente, zachte eieren. Eten moet knappen tussen mijn tanden, ik wil mijn kaken horen malen als ik kauw. Straks als iedereen klaar is zal ik de restjes aangebrande kaas uit de schaal schrapen en proberen de afkeurende blik van mijn moeder te negeren.

Uren heeft ze die middag in de keuken gestaan voor haar gratin, met de kaasschaaf raspte ze flinterdunne reepjes aardappel, maakte laagjes met kaas en room ertussen. De moeite die ze erin steekt staat niet in verhouding tot het resultaat, vooral voor haarzelf. Na de eerste hap ontglipt er steevast een negatief oordeel aan haar mond: te hard, te zacht, te klef, te droog.

Vanavond onthoudt ze zich van commentaar op haar eigen gerecht. Dat gunt ze haar schoonmoeder niet.

Haar schoonmoeder Sacha, mijn grootmama – haar oma noemen is verboden – lijkt overigens in een vrij milde stemming. Luidt haar begroeting meestal iets in de trant van *wat heb ik jou lang niet meer gezien, ik dacht dat je dood was*, gevolgd door haar kenmerkende, hinnikende lachje dat het sarcasme moet afzwakken, nu vraagt ze geïnteresseerd hoe het met me gaat.

‘Goed hoor.’ Met een subtiele handbeweging veeg ik de afdruk van haar zoenen op mijn wangen weg. Als kind verafschuwde ik haar natte flebbers, meestal vluchtten mijn zusje en ik direct na haar begroeting naar de wc om het achtergebleven speeksel te verwijderen. Ze lijkt het oprecht leuk te vinden dat ik, studierend en al lang niet meer thuiswonend, bij het etentje aanwezig ben. Haar spijkerbroek en kabeltrui

heeft ze verruild voor een eenvoudige zwarte rok. Het contrast met mijn andere oma, bij wie ik die ochtend op bezoek ben geweest, treft me opnieuw.

Toen ik klein was, vond ik het normaal. Mijn ene oma had strak gepermanent zilvergrijs haar, droeg een parelketting, spaarde diertjes van Swarowski-kristal en rook naar eau de cologne 4711. Wij kleinkinderen mochten na een bezoek iets kiezen uit een van de vierendertig trommels gevuld met tumtummetjes, lange vingers en koetjesrepen, we kregen loeisterke thee in een stevige groene mok of, op zondag, in het roze gebloemde porseleinen servies. Alleen op die dag dronk oma om twaalf uur 's middags een glaasje sherry.

Maar grootmama deed niet aan opsmuk. Haar grijze haar was niet gepermanent of glimmend zilver. Het had de doorleefde kleur van stoeptegels en ze joeg het stevast met een ferme knik weg van haar ogen. Ze droeg geen make-up of sieraden, op een gekronkelde zilveren armband na, en gaf haar kleinkinderen geen tumtummetjes maar walnoten en een notenkraker. Bij de thee, die we altijd dronken uit dezelfde gebarsten kommen, kregen we notenbrood of een mandarijn, 's avonds kwamen er met de Franse stoofschotels duidelijke oordelen over politiek, literatuur en kunst. *NRC Handelsblad*, Simone de Beauvoir, Mozart en Frankrijk waren goed; *De Telegraaf*, Serviërs, André van Duin, radio en televisie waren fout. Mijn grootmoeder ordende de dingen graag en duidelijk, dat had ik al jong door.

‘Die leraren op de School voor Journalistiek zijn allemaal prutters, dat weet je toch? Daar moet je niks van aannemen hoor.’

Ik knik braaf en neem een hap aardappelgratin. Zo ken ik mijn grootmoeder weer.

‘En je regelt toch wel een stage bij de *NRC*? Of *Vrij Nederland*? *De Groene Amsterdammer* desnoods. Als je maar niet bij zo'n ellendig vrouwenblad gaat werken.’

Ik moet lachen. ‘Nee hoor, dat is niks voor mij.’ Het klinkt weinig overtuigend.

‘Welke vakken volg je eigenlijk?’

Er valt een stukje aardappel op het rode tafelkleed. De eerste vlek van vanavond.

‘De buitenlandspecialisatie. We behandelen nu de geschiedenis van het Midden-Oosten. Sinds ik meer weet over wat daar gebeurt begrijp

ik niet dat er mensen in Israël willen wonen. Het is toch ongelooflijk dat we allemaal toekijken hoe een stel fanaten een heel volk uitroeit.'

Klinkt mijn stem nou zo schel of lijkt dat maar zo? Vanaf de overkant van de tafel kijkt mijn grootmoeder me met een priemende blik aan.

Mijn moeder schraapt haar keel, mijn vader opent zijn mond en doet hem weer dicht.

'We zouden de Joden moeten vervolgen voor wat ze de Palestijnen hebben aangedaan,' zeg ik, iets zachter.

Mijn grootmoeders ogen vernauwen zich nog iets voordat ze haar mes op haar bord smijt. 'Jij! Jij hebt geen idee wat de Joden hebben meegemaakt!' De vork in haar hand wijst dreigend in mijn richting. Er bungelt een gelig stukje aardappel aan. 'Ze moeten altijd worden beschermd. Altijd. Ze hebben altijd gelijk!'

Met een ruk schuift ze haar stoel naar achteren en staat op. De vork met aardappel klettert op de grond. Even staat ze stil, haar vinger in de lucht, de tranen rollen over haar wangen. Dan draait ze zich om en loopt de kamer uit. Mijn vader gaat haar half struikelend achterna.

Ik blijf doodstil zitten. Mijn wangen gloeien.

De telefoon rinkelt als ik even na tien uur 's avonds de deur van mijn Utrechtse studentenhuis opendoe. Ik ren de trap op.

'Hallo?'

'Je spreekt met je vader.'

Ik laat me op de bovenste tree zakken en zet de telefoon op mijn schoot. 'Hoi pap.' Ik rommel in mijn tas. Wat heb ik met mijn sigaretten gedaan?

'Met die generatie moet je niet over de oorlog praten, dat weet je toch?' Er klinkt verslagenheid in zijn stem.

'Ik heb ook een mening. We leven niet in een dictatuur.' Waar is de asbak? Ik schuif een kopje met een restje koffie mijn kant op.

'Dat kan wel zijn, maar die hoeft je niet tegen je grootmoeder te ventileren.'

'Ventileren? Ik zeg wat ik vind. Daar hoeft ze toch niet zo oververhit op te reageren?'

'Je hebt geen idee waar je het over hebt.' Bij ieder woord stijgt zijn stem een beetje.

Het is beter om nu te stoppen, weet ik. Eén ruzie op een avond is meer dan genoeg. Ik moet mijn vader welterusten wensen, naar mijn kamer gaan. Misschien is er een huisgenoot thuis, en ergens is vast nog een restje wijn te vinden. ‘Dus omdat ik twintig ben, mag ik niks vinden?’ hoor ik mezelf zeggen. ‘Omdat ik die stomme oorlog niet heb meegemaakt? Ik vind het belachelijk. Misschien moet je moeder eens in therapie.’ Het sigarettenstompje sist als ik het in het kopje laat vallen.

‘Zo is het nou eenmaal, Miloe. Er zijn dingen die jij niet weet.’

‘Ja ja ja. Tulpenbollen eten in de hongerwinter, de Jodenvervolging, mijn grootvader de verzetsheld die zijn trauma’s wegdrinkt, mijn grootmoeder met haar venijnige oordelen over alles en iedereen. Elk gesprek in die familie komt uiteindelijk weer uit bij die stomme oorlog, elke kerst, of eigenlijk elk etentje is het wachten tot er een bom barst.’

Ik steek een nieuwe sigaret op. Ik, die zelden boos wordt, die zich altijd op de vlakke houdt, nooit de discussie aangaat, wil vanavond blijkbaar per se het laatste woord hebben.

Er klinkt een zucht aan de andere kant van de lijn. ‘Je begrijpt niet hoe moeilijk het is. Ligt. Hoe moeilijk het ligt.’

‘Nee, ik begrijp het inderdaad niet. Misschien moeten jullie het me dan eens uitleggen en stoppen met dat geheimzinnige gedoe. Dag pap.’

Laren, maart 1928

Op de dag dat Carolus verdween had Sacha's Duitse kindermeisje Maria zich boven verschanst. Carolus, de grote rode kater die al een eeuwigheid in de Larense villa woonde, was de baas van de benedenverdieping. Wie te dichtbij kwam, kreeg een lel. Ondanks Carolus' onberekenbare gedrag, of misschien dankzij, was de zevenjarige Sacha dol op hem. Misschien herkende ze iets in hem. Wilde zij ook het liefst haar nagels uitslaan als iemand ongevraagd toenadering zocht.

Maria had zich op de eerste verdieping opgesloten vanwege de werklui met hun luide stemmen, flauwe grappen en vuile schoenen. Ze spitten de tuin om, besmeurden de keuken met hun voetafdrukken, waren grofgebekt. Maria had niet alleen een afkeer van onbeschofte werkmannen, ze verachtte alles met 'eine Schlange' tussen de benen. Een Franse soldaat had zich in de Eerste Wereldoorlog aan haar vergrepen, zo ging het verhaal.

Maria's blauwe ogen stonden altijd verdrietig, ze hield niet van verhaaltjes vertellen en in de vijf jaar dat ze Sacha's kindermeisje was, was er slechts één kinderliedje dat ze weleens zong, 'Hänschen klein', over een jongetje dat de wereld in wilde trekken maar terugkeerde omdat zijn moeder zo om hem hilde. Sacha vond Hänschen maar een aansteller.

Doordat Maria er niet was om op Sacha, haar oudere broer Eric en haar jongere zusje Doedie te letten, konden ze zelfstandig het erf rond de villa afspeuren, op zoek naar de rode kater. Ze riepen zijn naam, Sacha maakte zachte kusgeluidjes, keek onder de boomtakken en in de regenton. Na een halfuur vergeefs zoeken liepen ze terug naar de keuken. Bij de deur hadden de werklieden een diep gat gegraven voor de nieuwe ketel.

'Komt kachel, mooie grote kachel!' Brammetje Bijl, ook wel de Kabouter genoemd vanwege zijn geringe lengte, glimmende kraalogen

en zijn wiegende manier van lopen, staarde likkebaardend in de diepte. Brammetje zwierf dagelijks door de straten van Laren, meestal in het kielzog van zijn broer Koos die met zijn groentekar probeerde wat bij te verdienen. Koos vermeed angstvallig elk oogcontact met zijn achterlijke broertje.

‘Kachel warm. Poken, poken, poken,’ lispelde Brammetje. De weinige tanden in zijn mond hadden de kleur van een beurse appel, zijn adem rook naar de paarden van grootvader Gerdes.

Brammetje maakte duwende gebaren met zijn armen, en ondanks de smerige lucht die van hem afkwam, bleef Sacha stokstijf stil staan. Wilde hij in het gat springen? Was er iets te zien beneden? Ze schoof dichter naar hem toe en boog voorover om ook in het gat te kijken.

‘Wat doe jij nou? Ben je gek geworden? Straks val je erin!’ Eric trok ruw aan haar arm. Zijn ogen keken haar kwaad aan vanachter zijn ronde brillenglazen. Tweeënhalf jaar ouder was haar broer en altijd verstandig. ‘Carolus is terug,’ mompelde hij, terwijl hij zijn zusje losliet.

Sacha liep achter Eric aan de keuken in. Toen ze over de drempel stapte, keek ze achterom, naar Brammetje die nog steeds in het gat staarde. Er liep een druppel kwijl langs zijn mondhoek naar beneden. Even voelde ze aan de zak van haar rok, er zat een stoffen zakdoek in die Maria haar die ochtend had gegeven.

‘Voor deine Nase,’ had ze gezegd en nadrukkelijk haar neus opgehaald. Sacha onderdrukte de neiging om de zakdoek aan Brammetje te geven. Waarschijnlijk zou hij niet weten wat hij ermee moest. Ze richtte haar blik naar de keuken, waar een bruingrijze kat miauwend over de tegels strompelde. Om zijn kop zat een stuk snoer. Met moeite herkende ze Carolus erin.

Sacha’s moeder Adèle zat geknield op de grond, haar witte voile jurk vol bruingrijze vlekken van het verbouwingsgruis, haar donkerblonde, golvende haar keurig gekamd, haar lippen gestift. Sacha zag haar moeder niet vaak zo verzorgd, meestal kwam ze aan het begin van de middag in ochtendjas met verwilderde haren de keuken in voor een kop thee.

‘Hij kan niet meer drinken,’ riep Adèle snikkend terwijl ze een schoteltje melk voor zich uit schoof en zachte klakgeluidjes maakte met haar tong. Carolus maakte schokkerige bewegingen.

Maria, die op het gejammer was afgekomen, knikte en aaide de

geschrokken Doedie over haar haar. ‘Arm Tier. Hij zal snel sterben.’ Ze sloeg een kruis en sloot haar ogen. Die dramatische handeling deed het volume van haar moeders gesnik toenemen. Sacha had het gevoel dat de boterham die ze een uur geleden had gegeten naar boven kwam en rende de keuken uit. Ze sloot de deur van de kast onder de trap en kroop in het verste hoekje. Het was er donker en koud, maar zij en haar tranen werden er tenminste niet uitgelachen.

Drama’s waren in dit huis voorbehouden aan haar moeder; Sacha moest altijd flink zijn, werd haar ingeprent. Als dat niet lukte, schulde ze hier, in de kast onder de trap. De andere kast waar ze weleens in zat, was die in haar vaders atelier. Haar ouders stuurden haar soms voor straf daarheen, als ze brutaal was geweest of ruzie had gemaakt met Eric of Doedie. Het stonk er naar terpentijn en lijm. Urenlang bonkte ze tegen de deuren die haar vader op slot had gedaan, in de hoop dat ze haar er weer uitlieten. Meestal viel ze uiteindelijk uitgeput tussen de oude lappen in slaap.

Toen Sacha uren later uit de gangkast kroop, was Carolus verdwenen, net als haar moeder. Maria zette haar zwijgend een bord aardappelen met jus voor. Sacha vroeg niks. Ze wist dat Carolus dood was en dat ze geen afscheid van hem zou nemen. Zo was het ook gegaan met hun hond Arie. Ineens was hij weg, volgens haar moeder was hij overreden.

‘Ik wil hem begraven!’ had ze ontstemd geroepen.

Haar moeder was duidelijk geweest. ‘Dat is al gebeurd, Sacha. Droog je tranen, ik wil er niks meer over horen. Zo gaat het met dieren. En met mensen ook trouwens.’

De dagen na Carolus’ verdwijning zag Sacha de kat overal. Op de bank, in de appelboom, bij de achterdeur. Ze hoorde zijn klagelijke gemiauw en raakte er langzaam van overtuigd dat de houten, zwarte draak uit haar vaders schildersatelier hem had verslonden. Doodsbenauwd was ze voor het dier met zijn domme vissenogen, zijn brede grijns, de rode tong die uitdagend uit zijn bek hing. Zijn scherpe klauwen hadden er vast voor gezorgd dat Carolus nooit meer iemand kon krabben.

Als Sacha tijdens een van de poseersessies in haar vaders atelier een beweging maakte zou de draak haar ook verslinden, dat wist ze zeker.

Daarom zat ze doodstil, waar haar vader Ed Gerdes erg tevreden over was.

‘Goed zo, Sacha, je bent mijn ideale model,’ zei hij tevreden. Ze wist niet waarom haar vader haar liever schilderde dan haar zusje of broer, maar voelde wel dat haar wangen gingen gloeien van zijn woorden. Ze zorgden ervoor dat ze de volgende dag weer roerloos op de kruk zat.

Ze mocht alleen in het atelier van haar vader komen als hij een portret van haar maakte, of als ze werd opgesloten in de kast, op alle andere momenten was het streng verboden terrein. Toen ze op een avond ontdekte dat Besje, haar witte knuffelkonijn, niet in haar bed lag, sloop ze haar slaapkamer uit en keek in het atelier onder de sofa, in de kasten en achter de schildersezels. Ze zorgde dat ze uit de buurt van de zwarte draak bleef en stond aan de grond genageld toen zijn vissenogen haar vanaf het papier aanstaarden. Alsof het houten exemplaar niet genoeg was, had Ed Gerdes de draak ook nog eens getekend. In een opwelling had ze het papier van de schildersezels gegrist en verscheurd.

‘Sacha! Wat doe je!’ De stem van haar vader weerkaatste tegen de muren.

Ze voelde het vuur van schaamte via haar buik naar haar wangen trekken. Betrapt staarde ze naar de kale planken op de vloer.

‘Ik ben bang voor de draak. Hij verdient geen schilderij,’ stamelde ze.

‘En jij wel?’ Het leek even of hij een grapje maakte.

Ze antwoordde niet.

‘Bied je excuses aan.’ De echo klonk nog harder.

‘Het spijt me,’ fluisterde ze en ze keek voorzichtig omhoog.

Haar vaders mondhoeken krulden tevreden omhoog. Hij tekende de draak nooit meer.